

NOVE FORME INTERAKCIJE URBANIH I RURALNIH KVALITETA NA PRIMERU
GRADA NOVOG SADA

NEW FORMS OF INTERACTION BETWEEN URBAN AND RURAL QUALITIES IN
NOVI SAD

Jelena Stepanović, *Fakultet tehničkih nauka, Novi Sad*

Oblast – ARHITEKTURA

Kratka sadržaj – Rad se bavi proučavanjem relacija između grada i sela i preispitivanjem mogućnosti integracije seoskih kvaliteta u gradsko tkivo Novog Sada. Projekat podrazumeva uvođenje u urbanu sredinu poljoprivrednih i zelenih površina u vidu manjih komunalnih bašti i oglednih poljoprivrednih polja, kao i površina koje se koriste za neintenzivne forme uzgoja domaćih životinja. Projekat je urbanistička i društveno - ekonomska vizija Novog Sada kao zdrave i podsticajne sredine koja je bogata najboljim karakteristikama urbanog i ruralnog tipa naselja.

Ključne reči: urbano, ruralno, ekologija, održivost, regionalni razvoj

Abstract – The thesis examines the relations between the urban and the rural and the possibility of introducing rural qualities into the city of Novi Sad. The project involves injecting agricultural and green areas into the urban environment, as well as the areas used for domestic animal farming and agricultural activities. The project is the urban and sociological - economic vision of Novi Sad as a healthy and stimulating environment rich in the best characteristics of urban and rural type of settlement.

Keywords: Urban, Rural, Ecology, Sustainability, Regional development

1. UVOD

Glavni predmet istraživanja je ispitivanje fenomena urbano-ruralnih veza, analiza urbanih i ruralnih sredina načelno i proučavanje njihovih međusobnih odnosa. Zadatak projekta je uvođenje seoskih kvaliteta u Novi Sad i postizanje kvalitetne sinteze sa gradskom sredinom, odnosno preprojektovanje postojećih gradskih prostora Novog Sada dodajući im kvalitete ruralnog.

Osmišljavanje novih formi interakcije urbanih i ruralnih kvaliteta na prostoru Novog Sada podrazumeva kvalitetnu sintezu urbanih i ruralnih elemenata unutar gradskog tkiva. Glavna pitanja su da li se ova sinteza može postići, gde i kako. Tema je obrađena kroz projekat preoblikovanja tipskih blokova i određenih javnih prostora Novog Sada uz unapređenje kvaliteta životne sredine.

NAPOMENA:

Ovaj rad proistekao je iz master rada čiji mentor je bila prof. dr Milica Kostreš.

2. ZNAČAJ TEME I CILJ ISTRAŽIVANJA

Usled neminovnog širenja gradova na okolna područja javljaju se novi odnosi između gradskog i seoskog. Najčešće se kao posledica ovog širenja urbani identitet gubi i kvalitet života opada.

Naselja u Srbiji se neretko rasplinjavaju na okolna područja putem neplanske izgradnje, bez kvalitetne strategije i plana. Ovo dovodi do neracionalnog korišćenja prostora, komunalnih i infrastrukturnih problema i neadekvatnog funkcionisanja čitavih gradskih celina, kao i gubljenje identiteta i kvaliteta čitavih gradskih četvrti.

Novonastali odnosi grada i sela prevazilaze dosadašnju jasnu distinkciju zasnovanu na prepoznatljivoj fizičkoj strukturi, načinu života, ljudskim aktivnostima i ekonomskim relacijama. Ovi odnosi mogu biti polazna tačka i inspiracija za obogaćivanje i unapređenje i seoskog i gradskog života karakteristikama koje im nedostaju, što je bio i jedan od osnovnih ciljeva projekta.

**3. DEFINISANJE KONCEPTA I TERMINA
„URBANO“ I „RURALNO“**

Definisanje termina „urbano“ i „ruralno“ prouzrokovalo je brojna neslaganja među teoretičarima, ali i na polju zakonske regulative [1]. „Problematična je ideja o tome šta različiti ljudi na različitim mestima smatraju urbanim ili ruralnim“ [2]. Ova raznolikost definicija na osnovu nacionalnog, kulturnog i istorijskog konteksta je sama srž razlika u pokušajima da se teorijski definišu selo i grad. Tradicionalne definicije zasnivaju se na antitezi sela i grada, međutim, one danas nisu dovoljne za potpuno razumevanje jednog i drugog pojma, s obzirom da se koncept urbanog i ruralnog ne može svesti na određen broj pojmova. Krajem XX veka istraživači su izneli sumnje o tome da li se univerzalni kriterijum za razlikovanje urbanog i ruralnog uopšte može utvrditi, i da li između sela i grada postoje oštre granice ili kontinualna stupnjevitost.

Teorijska razmatranja naučnika su oprečna u definisanju koncepta urbanog i ruralnog. To je posledica proučavanja ovih pojmova kroz prizmu različitih istorijskih, društvenih, nacionalnih i drugih konteksta, kao i kroz prizmu subjektivnog.

Savremene teorije sveobuhvatno razumeju karakter nekog područja, i posmatraju pojave kroz prizmu složenih procesa u vremenu i prostoru, kao i socioloških, demografskih, ekonomskih, ekoloških, ideoloških, političkih, istorijskih i mnogih drugih odnosa. Ovi složeni odnosi podrazumevaju i proučavanje prostora kroz antropološki aspekt

- lične interpretacije pojedinaca i način njihovog svakodnevnog života. Razumevanje i proučavanje ovih pojava mora da bude transdisciplinarno. Vezivanjem za jednu naučnu disciplinu se ne mogu objasniti a ni razumeti kompleksni društveni i kulturni fenomeni i manifestacije ljudskog života u okviru određene sredine. I pored svih aspekata uzetih u obzir, univerzalne definicije i kriterijumi za razlikovanje urbanog i ruralnog i dalje nisu ustanovljeni.

4. URBANO RURALNE VEZE I ODNOSI

Tradicionalne veze sela i grada vezuju se za nastanak gradova i zasnivaju se na razmeni hrane i poljoprivrednih proizvoda za industrijsku gradsku robu ili novac. Razvojem industrijskog grada kao dominantnog nosioca napretka te veze se menjaju, a selo se stavlja u podređen položaj u odnosu ka gradu. Tek 20. vek i nekontrolisana urbanizacija donose nove veze gradova i okolnih područja. Selo sve više postaje zavisno od urbane ekonomije i sadržaja. Odnosi međuzavisnosti gradova i okružujućih mesta danas ne podležu obrascima jednostavne i jednostrane razmene, već su znatno kompleksniji i suptilniji.

4.1. Značaj urbano-ruralnih veza za održivi razvoj

Seoska područja Evrope doživljavaju nagle i stalne promene, a balans između različitih funkcija sela doveden je van ravnoteže. Seoske sredine postaju neatraktivne, a industrijalizacija prva pokreće proces trajnih migracija stanovnika iz seoskih sredina u gradske. Društveni i ekonomski kontekst u kom se javlja briga za ruralne sredine koje naglo propadaju nije povoljan: nezaposlenost je velika, ekonomski rast je trom, a vlade većine država bore se sa budžetskim deficitom [3]. Regulisanje ovih naglih promena nastalih usled novih urbano-ruralnih veza, glavni je cilj strategija razvoja sela u proteklom godinama. Razumevanje ovih odnosa i veza ključno je za strategije održivog razvoja urbanih i ruralnih sredina.

5. STRATEŠKI PRISTUP ODRŽIVOM RAZVOJU URBANIH I RURALNIH SREDINA

Strategije koje se tiču održivog razvoja ruralnih sredina naglašavaju postizanje raznovrsnosti ruralne ekonomije u smislu proširenja asortimana robe i usluga, brižljivo upravljanje prirodnim resursima, držanje koraka sa modernizacijom opreme, razvijanje partnerskih odnosa između urbanih i ruralnih sredina, kao i razvijanje i negovanje znanja u ovoj oblasti. Potreba da se ove reforme sprovedu je značajna za celokupno unapređenje kvaliteta života u ruralnim i urbanim sredinama. Donošenje ovih reformi samo po sebi nije dovoljno, njih je potrebno sprovesti na pravilan način, uz podizanje svesti svih aktera koji učestvuju u procesu o postizanju opšteg dobra i značaju održivog razvoja.

6. PROJEKAT „NOVE FORME INTERAKCIJE URBANIH I RURALNIH KVALITETA NA PRIMERU GRADA NOVOG SADA“

6.1. Projektni zadatak

Cilj projektnog zadatka je kreiranje strategije kao odgovora na zadati scenario koji predviđa uvođenje seoskih kvaliteta u samo tkivo grada. Zadatak naglašava da je u Novi Sad potrebno implementirati ruralna obeležja i

kvalitete ruralnih sredina, uz poklanjanje posebne pažnje tome gde, kada i uolikoj meri će ova obeležja biti implementirana. Na ovaj način, grad menja svoj karakter iz urbane u urbano-ruralnu sredinu prelaznog karaktera. Karakter intervencije, njen intenzitet kao i raspored nisu unapred određeni – već su ove ključne stavke definisane kroz temeljno istraživanje i sopstveni senzibilitet.

6.2. Lokacija i kontekst

Zadat okvir intervencije je grad Novi Sad. Novi Sad je najveći grad i administrativni, privredni, kulturni, naučni i turistični centar Autonomne Pokrajine Vojvodine. Grad leži uz levu i desnu obalu Dunava. Leva obala Dunava je ravničarski deo na kom se prostire grad, dok desna obala obuhvata obronke planine Fruške Gore. Novi Sad se nalazi na ukrštanju važnih drumskih i železničkih pravaca, od kojih su najvažniji autoput E75 i putevi I i II reda koji povezuju Novi Sad sa drugim naseljima Srbije. Reka Dunav značajna je kao plovni put koji spaja Novi Sad sa podunavskim zemljama i Centralnom Evropom. Kanal Dunav-Tisa-Dunav koji protiče kroz grad i značajan je za transport između naselja Vojvodine. U ekonomskom smislu, grad spada u privredno najrazvijenija naselja Republike Srbije. Novi Sad je urbani centar industrije, trgovine, građevinarstva. Privredni potencijali ovog područja nisu dovoljno iskorišćeni, a glavni privredni potencijal, kao i u drugim vojvođanskim mestima, predstavlja poljoprivreda. Značajan problem grada je zauzimanje poljoprivrednog zemljišta bespravnom izgradnjom, kao i pretvaranje poljoprivrednog u građevinsko zemljište [4].

6.3. Stepen uvođenja seoskog života u gradsku sredinu u odnosu na karakter određenih delova grada

Slika 1. Stepen uvođenja seoskog života u gradsku sredinu u odnosu na karakter određenih delova grada. Najviša skala predstavlja visok, a najniža nizak stepen uvođenja ruralnih kvaliteta.

Intervencije kojima su kvalitete seoskog života uvedeni u gradsku sredinu nemaju u svim delovima grada jednak intenzitet.

Stambeni blokovi grada, kao na primer karakteristični blokovi Grbavice, Podbare ili Limana, prepoznati su kao mesta u kojima se kocept ruralnog može implementirati u vidu manjih obradivih površina i zelenih površina za gajenje bilja, gde se domaće životinje mogu gajiti u manjoj meri i za sopstvene potrebe, a privatne, javne, zelene i vodene površine uvesti u unutarblokovski prostor.

Prostori unutar blokova zamišljeni su kao uređeni prostori visokog urbanog kvaliteta, sa ruralnim elementima, prožeti stazama za šetnju i trčanje, i obiljem zelenih površina. Parcele koje su dodeljene svakom objektu formiraju u gradskom tkivu specifične prostore interesantnih relacija javno - polujavno - poluprivatno - privatno. Ovi prostori su „živi“ i koriste se za šetnju, igru dece, sport, porodična okupljanja, proslave i sve aktivnosti vezane za relaksaciju i slobodno vreme. Privatni prostori nečije bašte u direktnom su kontaktu sa javnim prostorima, a poseban element predstavljaju granice koje razdvajaju različite namene. Ove granice su u projektu prikazane kao minimalni, perforirani elementi mobilijara, koji omogućuju fine prelaze između javnog i privatnog života. Ovo su mesta susreta i kontakta, kako ljudi tako i različitih manifestacija života u gradu, koji gradovima u Srbiji danas toliko nedostaju.

Što se tiče rubnih delova grada, veći slobodni prostori pogodni su za uvođenje obradivih površina u velikoj meri, staza za šetanje, parkova i šumovitih predela koji doprinose ekološkom kvalitetu sredine. Ovde je moguće predvideti i gajenje seoskih životinja, čija prehrana i uzgoj zahtevaju veću površinu.

Intervencije u centralnom gradskom jezgru posebno i pažljivo su razmotrene, i definisane u skladu sa karakterom centra kao nukleusa javnog, kulturnog i zabavnog života grada. Centar grada označen je kao mesto uvođenja onih urbanih elemenata koji u prostoru nedostaju, na primer, zelenih površina i urbanog mobilijara u vidu klupa i karakterističnog osvetljenja. Uvođenje poljoprivrednih i vodenih površina, kao i domaćih životinja u sam centar grada nije planirano. Sadašnji karakter centra grada, celine koju u Novom Sadu karakteriše viši nivo urbane kulture nego u ostalim delovima grada, u potpunosti je očuvan.

6.4. Koncept i ciljevi intervencije

Koncept je razvijen kao rezultat prethodnog istraživanja, koje je pokazalo da ruralnu sredinu čine specifični obrasci mišljenja, delovanja, specifičan sistem vrednosti i kultura, a najvažnije, nešto što se definiše kao način života.

Način života seoskog stanovništva usko je vezan za porodično gazdinstvo, koje je privatnog karaktera i za koje se vezuje celokupan svakodnevni život i osnovne vrednosti – rad u polju, odmor, očuvanje porodice. Pojam gazdinstva obuhvata objekat u kom se živi, otvoren prostor dvorišta kao i obradivo zemljište, u nekim slučajevima prostor za uzgoj životinja, kao i prateće objekte stočarstva i zemljoradnje.

Stoga se i koncept rada zasniva na parceli, koja je dodeljena objektu kao zajedničko vlasništvo njegovih stanovnika. Tako svaka zgrada ima karakter zadruga, a svaki njen stanovnik ima pravo na korišćenje, ali i obavezu da se brine o zemljištu koje mu je dodeljeno. Ovakva strategija podrazumeva razvijanje dobrosusedskih odnosa i razvijanje karaktera zajednice.

Parcele mogu da se koriste na različite načine – kao obradivo zemljište, za uzgoj organskog i začinskog bilja, stočarstvo, kao zelene površine za rekreaciju i odmor, ili javne površine sa različitim programima. Umnožavanjem ovih površina na nivou grada dobijaju se zanimljivi prostori, neki privatni a neki javni, koji daju novi duh i život postojećoj gradskoj sredini.

Sve ove intervencije oplemenjuju grad Novi Sad kroz nove zelene, poljoprivredne, javne i privatne prostore, koji stvaraju uslove za kvalitetniju životnu sredinu.

Slika 2. Uvođenje manjih poljoprivrednih parcela, zelenih i rekreativnih površina u tkivo Novog Sada

Slika 3. Novoprojektovana uža situacija - plan fizičke strukture bloka na Grbavici

Glavni ciljevi intervencije oslonjeni su na prethodno temeljno istraživanje svih značajnih tema koje su u fokusu rada, kao i na specifičnostima lokacije na kojoj se intervencija sprovodi. Ovi ciljevi su:

1. Postizanje malih i intimnih sredina, koje se lako prelaze peške. Razmera objekata i otvorenih površina je čovekomerna, kako bi kontakt fizičke sredine i čoveka bio podsticajan a ne ograničavajuć.
2. Dizajn prostora koji ima karakterističan duh mesta i identitet. Tradicija i kolektivna memorija razvijaju se kroz različita obeležja u prostoru, kao i kroz lokalne festivale koji se tiču brendiranja produkata zajednice, ili doprinose koheziji zajednice kroz kulturne i zabavne manifestacije.
3. Dizajn koji podstiče socijalnu interakciju. Ovo se naročito odnosi na javne prostore, koji su pažljivo

dizajnirani tako da budu udobna mesta za razonodu. Ova mesta su zamišljena kao gradske pozornice, namenjene kako za svečane događaje tako i svakodnevne aktivnosti. Uvođenje zelenila i parterno uređenih pešačkih površina pruža više mesta za šetnju i aktivnosti vezanih za slobodno vreme.

4. Postizanje lokalno vođene i lokalno odgovorne sredine. Predviđena je aktivna participacija građana u upravljanju životom grada. Svaki plan donesen od strane urbanista ili nadležnih institucija, mora biti podržan od strane korisnika ovog prostora, na čiji kvalitet života taj plan utiče.
5. Postizanje funkcionalne sredine, sa obiljem kulturnih i društvenih sadržaja, gde čovek ima mogućnost napretka u profesionalnom, edukativnom ili drugom smislu, pritom ne gubeći kontakt sa prirodom. Funkcionalnost se postiže dobrim javnim i privatnim transportom, sa tendencijom promovisanja onih vidova kretanja koji ne zagađuju životnu sredinu i dostupnost osnovnih usluga na nivou susedstva, uz mešovitu namenu objekata i površina.
6. Unapređen kvalitet stanovanja u odnosu na postojeće stambene standarde u Novom Sadu. Predviđeno je uvođenje otvorenih zelenih prostora koji su privatni ili ih deli više domaćinstava. Ovi prostori, osim što oplemenjuju grad, podstiču socijalnu interakciju njegovih stanovnika i stvaraju karakter zajednice.

7. ZAKLJUČAK

Projekat „Nove forme interakcije urbanih i ruralnih kvaliteta na primeru grada Novog Sada“ je urbanistička i društveno-ekonomska vizija Novog Sada kao grada koji je bogat najboljim karakteristikama urbanog i ruralnog tipa naselja. Ovaj projekat ima za cilj stvaranje zdrave i podsticajne sredine, u kojoj čovek ima mogućnost da razvija svoje društveno, kulturno, profesionalno i socijalno biće, a da istovremeno ima blizak kontakt sa prirodom. Grad je ovde osmišljen kao sredina sa obiljem sadržaja, ekološki održiva, koja doprinosi novoj vrsti razumevanja urbanih i ruralnih karakteristika, i kao rezultat naglašava potrebe za stvaranjem kvalitetnog prostora u gradovima 21. veka. Detaljno istraživanje rezultovalo je projektom koji je jedan vid odgovora na probleme održivog razvoja srpskog sela i probleme gradova koji se tiču negativnih efekata urbanizacije. Arhitektonska i urbanistička sredstva upotrebljena u ovom projektu su jedan od alata za postizanje živih i čovekomernih urbano-ruralnih naselja koja neguju vrednosti zajednice, dobrih međuljudskih odnosa, porodice i brige za životnu sredinu. Ovim sredstvima stvara se tkivo naselja koje na korisnika utiče podsticajno, tako što omogućava ispoljavanje različitih vidova života na prostoru grada, umesto sredine koja ograničava, sputava i zbija stanovnike u puste, nemaštovite, prljave i prenaseljene prostore iz kojih ljudi češće beže nego što u njih dolaze.

U osnovi ovog projekta leži ideja da je, uz pravilno razumevanje grada, sela, urbanizma, arhitekture i čoveka, moguće stvoriti naselja koja počivaju na odnosu dijaloga ljudi i prostora, ljudi i prirode, kao i čoveka sa drugim čovekom.

Ovo je ideja o boljem svetu, boljoj arhitekturi, boljem kvalitetu života, u okviru kojih se, na kraju, postiže stvaranje boljeg i kvalitetnijeg društva.

Slika 4. Izometrija bloka na Podbari, uvođenje privatnih i javnih parcela različitih namena

Slika 5. Staklene bašte dodate stambenim objektima otvaraju objekte ka ulici i prolaznicima

8. LITERATURA

- [1] Kostreš, M., „Urbano-ruralne veze i odnosi između naselja“, Fakultet Tehničkih Nauka, Departman za arhitekturu i urbanizam, Novi Sad, 2012.
- [2] Halfacree, K., „Rural Space: Constructing a Three-fold Architecture“, 2005.
- [3] Bengs C, Schmidt-Thomé K (eds), „Urban-rural relations in Europe“, ESPON 1.1.2, Centre for Urban and Regional Studies, Helsinki University of Technology, 2004, www.espon.eu
- [4] <http://www.novisad.rs/> Zvanična prezentacija grada Novog Sada (pristupljeno u februaru 2019.)

Kratka biografija:

Jelena Stepanović rođena je u Sremskoj Mitrovici 1994. god. Osnovne akademske studije završila je 2017. godine na Fakultetu tehničkih nauka u Novom Sadu. Master rad na Fakultetu tehničkih nauka iz oblasti Arhitektura i urbanizam brani 2019.god. kontakt: stepanovic.jelena@yahoo.com